

30 let přeměn v sociálně třídní struktuře ČSSR

Ve dnech 1.—3. března 1978 se ve Smolenicích konala vědecká konference na téma *30 let přeměn v sociálně třídní struktuře ČSSR*, kterou na počest 30. výročí Vítězného února uspořádala sekce sociologie Ústavu filozofie a sociologie SAV spolu se Slovenskou sociologickou společností při SAV.

Konference se zúčastnilo asi 60 sociologů, a to nejen z Ústavu filozofie a sociologie SAV a z Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV, ale i z kateder sociologie a ústavů marxismu-leninismu vysokých škol a z výzkumných ústavů.

Cílem konference bylo přispět jednak k oslavám 30. výročí Vítězného února, jednak k mobilizaci sil sociologů při plnění Jednotného programu společenských věd po XV. sjezdu KSČ.

Po zahájení s. J. Jančovičovou, předsedkyní přípravného výboru, přednesl úvodní referát prof. J. Zvara (Vysoká škola politická ÚV KSČ, Bratislava). Události v únoru 1948 hodnotil jako uplatnění Leninovy metodologické myšlenky, že je třeba střízlivě posuzovat skutečný stav uvědomění a připravenosti celé třídy, nejen jejího předvoje, celé masy, nejen těch nejvyspělejších. Uvedl, že v únoru 1948 šlo o řešení třídních i národnostních vztahů, přičemž se uplatnil princip internacionální zainteresovanosti, jednoty české a slovenské dělnické třídy. Tuto skutečnost dokumentoval výrokem s. G. Husáka, že ČSSR — to jsou dva národy a jeden stát, dva národy a jedna dělnická třída. Únor 1948 znamenal změny v sociálně třídní struktuře naší společnosti i změny ve vědomí. Upevnilo se socialistické vlastenectví jako třídně podmíněná kategorie. Byly řešeny problémy třídně politické, třídně sociální a třídně národnostní.

Následoval referát V. Baucha (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava), nazvaný *Základní strukturální změny československé společnosti od února po dnešek*. Převážně se zaměřil na rozvoj sociálně třídní a kvalifikační struktury na Slovensku v souvislosti s jeho industrializací a s ekonomickým vyrovnáváním Slovenska s českými zeměmi. Následkem sblížování tříd a sociálních skupin se změnil třídní profil socialistické inteligence. Došlo k výrazné aktivizaci žen jako realizaci Leninovy myšlenky, že socialismus si nemůže vydobýt úplnou svobodu, jestliže nevydobude svobodu pro ženy. Jedním z výrobních činitelů se stala věda, která musí vytvářet podmínky pro revoluční změny v inovačních procesech a změny v kvalifikační struktuře pracovníků, stejně jako podmínky pro řízení a plánování rozvoje společnosti.

K aktuálním otázkám rozvoje naší marxisticko-leninské sociologie: k problematice makrosociologických analýz a prognóz pohovořil F. Charvát (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha). Uvedl, že potřeba sociologie v řízení sociálních procesů je reálným důsledkem stupně společenského vývoje naší společnosti. Za dynamické jádro sociálních procesů označil ekonomické procesy a za zákon současného vývoje socializaci ekonomického a ekonomizaci sociálního, což znamená spojování ekonomie a sociologie v jeden organický celek. Je třeba docenovat sociální obsah ekonomických kategorií, jako je národní důchod, investice, výrobní vyspělost tříd a sociálních skupin. Jde zde o dialektiku ekonomického a sociálního. Nedostatečně je dosud oceňována kategorie zespoleněšťování společenské výroby. Pokud jde o makrosociologické analýzy a prognózy, mají být nejen shrnutím dílčích analýz, ale kvalitativním přehodnocením. Dosud nepropracovanou problematikou je bilance vývoje vzdělanosti a práce.

R. Roško (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava) přednesl referát *K problematice sblížování tříd a sociálních skupin v naší společnosti*, v němž se zaměřil na řešení státního výzkumného úkolu týkajícího se problémů sblížování dělnické třídy a družstevních rolníků a sblížování dělnické třídy a inteligence v rámci vývoje socialistické společnosti. Uvedl, že je třeba najít takové kategorie, které by charakterizovaly rozdíly mezi lidmi, a vycházet z jednoty politických, ekonomických a ideologických vztahů.

L. Pisca (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava) hovořil na téma *Sociální politika KSČ po XIV. a XV. sjezdu a její vliv na vývoj a strukturu společnosti v ČSSR*. Zdůraznil, že v oblasti sociálního plánování (na rozdíl od plánování ekono-

mického) by postup pomocí extrapolace mohl způsobit spíše škodu než užitek a dovodil na konkrétních příkladech význam kvality hledání a výběru optimálního řešení, které má odpovídat subjektivním podmínkám lidí a zároveň možnostem společnosti. Je nutno přihlížet ke změnám v hierarchii hodnot a potřeb i ke změnám v účasti na správě společných věcí.

Prof. F. Hronský (Výzkumný ústav životnej úrovně, Bratislava) zaměřil svůj referát na téma *Základní rysy přeměn v diferenciaci životní úrovně obyvatelstva v ČSSR v souvislosti s přeměnami sociálně třídní struktury*. Uvedl, že život obyvatelstva v naší zemi podstatně ovlivnily sociální jistoty, které naše společnost poskytuje. Na konkrétních údajích ukázal odstranění rozdílů mezi sociálními skupinami obyvatelstva (v příjmech, důchodovém zabezpečení, příspěvcích např. na děti, ve spotřebě potravin a předmětů dlouhodobé spotřeby), a doložil tak, že politika našeho státu směřuje nejen ke všeobecnému zvyšování životní úrovně, ale též k odstraňování strukturních rozdílů mezi jednotlivými skupinami našeho obyvatelstva.

Tématu *Socialistické životní podmínky a rozvoj socialistického způsobu života* věnoval ve svém referátu pozornost J. Suchý (Výzkumný ústav životnej úrovně, Bratislava). Uvedl, že během posledních 30 let se výrazně změnila infrastruktura společenského života a vytvořily se tři sociálně různé způsoby života odpovídající třem sociálně třídním skupinám, jež tvoří dělníci, družstevní rolníci a inteligence. Zdůraznil však, že odstranění rozdílů ze života jednotlivců nemůže znamenat nivelizaci. Kvalitativní a kvantitativní aspekty změn v životním způsobu souvisí též s prodloužením životních očekávání (muži se dožívají v průměru 67 let, ženy 74 let).

S tématem *K perspektivám sociologického výzkumu sociálně třídní struktury československé společnosti* vystoupil A. Matějovský (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha). Uvedl tři kategorie problémů: Jako první označil problém statistického třídění, přičemž zdůraznil rozdíl mezi úrovní teoretického rozpracování dané problematiky a potřebami realizace. Dále se zabýval problémem sociálního času, což je v podstatě problém změn a míry stability sociálně třídní struktury. Konečně se věnoval třetímu problému. a to otázce společenského vědomí socialistické společnosti v určité etapě jejího vývoje, čili otázce socialistického uvědomění jednotlivých sociálních skupin, které si uvědomují své postavení, cíle a zájmy. Zdůraznil, že stupeň uvědomění souvisí s tím, v jakém sociálním čase se společnost nachází. Únor 1948 označil za důkaz rozhodnosti řešení politických, ekonomických a sociálních problémů. Konstatoval, že je nutné zlepšit poznání současné etapy vývoje socialistické společnosti v Československu.

M. Illner (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) se věnoval tématu *K problematice sociálních indikátorů*. Uvedl, že sociální ukazatelé jsou jakýmsi spojovacím článkem mezi sociologií a praxí, a zdůraznil nutnost charakterizovat sociálně třídní strukturu sociálními ukazateli, přičemž je nezbytné přecházet od primitivně taxonomických přístupů k náročnější teoretické koncepci. Sociologie nemůže vystačit se statistickými údaji, je nutné pracovat s modely. Bez modelu nelze překonat odvětvovou segmentaci a nelze dojít k redukci informačního nadbytku. V otázce modelů lze hovořit o určitém posunu od jednodušších ke složitějším, k dynamizaci, k lepšímu postihování skutečnosti. Charakterizoval pak modely tří generací. K modelům první generace patří taxonomické modely například způsobu života a životní úrovně, které nejsou schopny vyjadřovat změny, pohyb a vnitřní vazby. U modelů druhé generace je již patrný určitý řád, hierarchizace a určité vazby. Jako příklad uvedl M. Illner analýzy perspektiv osídlení, územní plány ap. Konečné modely třetí generace jsou kvantifikované a formalizované prognostické modely, které se uplatňují v informačních soustavách a jež lze považovat za součást systému řízení vzhledem k možnosti jejich využití při plánování sociálně ekonomického rozvoje. M. Illner zdůraznil, že v podstatě nejde jen o sociální ukazatele, ale o ukazatele sociálně ekonomické, neboť z hlediska sociálně třídní struktury nelze vstačit jen se sociálními ukazateli.

J. Jančovičová (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava) přednesla referát na téma *Sociálně demografické skupiny v rozvoji sociálně třídní struktury v ČSSR*. Zaměřila se především na problémy ženy a rodiny. Uvedla, že ženy představují sociální skupinu, která se objevuje v každé třídě a vrstvě, kde se reprodukuje a obměňuje. V současné době ženy představují 51,5 % všeho obyvatelstva a 45,3 % všech ekonomicky aktivních lidí. J. Jančovičová označila problém žen za nejpalčivější otázku sociálně třídní struktury r. 2000. Konstatovala, že se dosud zcela neplní usnesení ke kádrové a personální práci ve smyslu zařazování žen do kádrových rezerv a že se dosud nepodařilo vytvořit dialektickou jednotu mezi zájmy společnosti, rodiny a zaměstnané ženy. Je třeba vypracovat model socialistické rodiny a zkoumat, z jakých rodin se rekrutují jednotliví členové sociálně třídní struktury naší společnosti.

V rámci diskuse vystoupil nejprve D. Provazník (Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava) s příspěvkem k problematice rodiny a jejího postavení v sociálně třídní struktuře. Uvedl, že vliv rodiny jako primární skupiny se sice v poslední době oslabil, avšak přesto je neobyčejně významný pro rozvoj osobnosti, kterou ovlivňuje na celý život.

L. Macháček (Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava) věnoval své vystoupení přípravě mládeže pro činnost v socialistické společnosti. Uvedl, že se začíná rozvíjet výzkum mládeže jako zdroje reprodukce sociálně třídní struktury. Zmínil se o otázkách formování světového názoru mládeže v opatřeních školské politiky, jež sleduje zavádění progresivních metod výuky.

M. Horanský (Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava) zdůraznil, že sociálně třídní strukturu nelze sledovat bez zkoumání sociálních aspektů sociální skupiny lidí postprodukčního věku, která se stále zvětšuje. Sledování biologických, fyziologických a psychologických faktorů je třeba rozšířit o faktory sociální. Je třeba se též zamyslet nad tím, kdy člověk začíná být starý z hlediska sociálního. Zamítl stanovisko, že rozhodující je nárok na starobní důchod a argumentoval jeho rozdílností v různých zemích.

K. Podoláková (Výskumný ústav životnej úrovně, Bratislava) uvedla, že 30 let není mnoho v celých dějinách, ale znamená hodně v historii jednoho národa, zejména Slovenska. Vyzvedla zásadní význam Února 1948, který změnil do té doby neměnné schéma sociálně třídní struktury společnosti, a nastínila některé současné problémy utváření socialistického způsobu života, jako určování priorit, regulování dalšího rozvoje homogenizace způsobu života, likvidace nežádoucích jevů apod.

L. Pisca (Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava) věnoval několik poznámek problémům stárnutí, přičemž uvedl, že tento problém se v Československu stává problémem starých osamělých žen, které se dožívají vyššího věku než muži. Konstatoval, že se sice homogenizuje způsob života, ale segregují se skupiny (argumentoval domovy důchodců). Zdůraznil povinnost společnosti pečovat o skupiny starých lidí, u nichž je tato potřeba v podstatě ještě větší než u dětí.

E. Malá (Výskumný ústav kultúry, Bratislava) se zaměřila na otázky uspokojování kulturních potřeb pracujících. Konstatovala, že pro rozvoj kultury je významný charakter práce a pracoviště, stejně jako rozvinutost osobnosti pracujícího člověka. Argumentovala výsledky výzkumu dynamiky kulturní úrovně žen v socialistické společnosti, v jehož rámci se zkoumala spokojenost žen s uspokojováním jejich kulturních potřeb, a to diferencovaně u různých kategorií žen podle kvalifikace a profesí.

J. Košta (Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava) uvedl, že pro proces sblížování, homogenizace tříd socialistické společnosti je rozhodující dělba práce, přičemž konstatoval, že se v otázce dělby práce nejsme dostatečně flexibilní.

Konferenci uzavřela J. Jančovičová, která vyjádřila přesvědčení, že téma konference bylo zvoleno vhodně a aktuálně. Jako klad konference vyzvedla její pracovní ráz i skutečnost, že hodnocení minulosti bylo správným odrazovým můstkem pro hodnocení současnosti. Vyslovila názor, že sociologická obec je schopna pomoci prohlubovat sblížování a homogenizaci socialistické společnosti. V závěru uvedla, že z konference bude vydán sborník, který lze považovat za jeden dokument plnění úkolů uložených společenským vědám XV. sjezdem KSČ.

Libuše Lišková

IV. všesvazová výroční konference Sovětské sociologické asociace

V dubnu 1977 se konala *IV. všesvazová konference Sovětské sociologické asociace*, která zhodnotila výsledky práce za uplynulých 5 let a projednala úkoly dalšího období. Podrobná zpráva o jednání konference byla zveřejněna ve třetím čísle loňského ročníku časopisu *Sociologičeskije issledovanija*. Výsledky a závěry konference jsou v mnoha směrech podnět i pro práci Československé sociologické společnosti při ČSAV, a proto o ní přinášíme podrobnější informaci.

* * *

Hlavní referát, nazvaný *Zvýšit úroveň sociologických výzkumů*, přednesl akademik A. G. Jegorov, tajemník oddělení filozofie a práva Akademie věd SSSR.

Kladně zhodnotil výsledky výzkumné a ediční činnosti Asociace, jakož i výsledky práce jejího prezidia, sekcí a odboček. Ocenil zvláště přínos sociologických výzkumů organizovaných stranickými orgány v oblasti ideologické práce a komunistické výchovy. Sovětské sociologové také významnou měrou přispěli k rozpracování perspektivních plánů rozvoje národního hospodářství a kultury, a to jak v celostátním, tak